

Att värdera tvärvetenskap

© Johan Fornäs: Inledning till ACSIS seminarium vid Linköpings universitet i Norrköping 5/5 2008

Advanced Cultural Studies Institute of Sweden (AC SIS) är som bekant ett nationellt centrum för tvärvetenskaplig kulturforskning, förlagt här vid LiU. ACSIS har en nationell styrelse med en ledamot från varje svenskt universitet. Styrelsen träffas två gånger per år, och brukar ibland bjuda in till seminarium i anslutning till sina möten. Idag har vi haft ett sådant möte, och är mycket glada att styrelseledamöter kunnat stanna lite extra för att vid detta seminarium tillsammans med er diskutera frågor om hur tvärvetenskap värderas.

Det är ingen ren slump att ACSIS hamnade just vid LiU, som ju har en unik tradition för tematiskt organiserade tvärvetenskapliga miljöer. Själv är jag ACSIS föreståndare och professor vid Tema kultur och samhälle, men har i min bakgrund en bred kombination av matematik, filosofi, musikvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap. Styrelsen samlar en rad humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner, däribland historia och ekonomisk historia, socialantropologi och etnologi, engelska och nordiska språk, medie- och kommunikationsvetenskap, litteratur- och musikvetenskap. Det här är således ett ypperligt tillfälle att reflektera kring hur villkoren egentligen ser ut idag för tvärvetenskaplig forskning.

Detta seminarium kan också ses som första steget i en liten kampanj som ACSIS detta år bedriver för att belysa och problematisera kulturforskningens villkor i det nya forskningspolitiska landskapet. Nästa steg blir ett helt temanummer av tidskriften *Kulturella Perspektiv*, som utkommer i augusti/september. Vi ska också försöka publicera några debattartiklar om dels kulturvetenskapernas allmänna kvalitetsmått när det exempelvis gäller publicering och externa anslag, dels tvärvetenskapens särskilda problematik.

I höst ordnar vi sedan dels en forskarkurs med start i november och dels en konferens 26-27 november om "Kulturvetenskapens nytta", där bland andra Annie Coombes, Tom O'Dell, Orvar Löfgren, Marianne Winther Jørgensen, Katarina Graffman, Bo Nilsson, Fredrik Schoug, Eva Swartz, Måns Wrangé, Stefan Jonsson, Emma Stenström och Frederik Stjernfelt deltar, och med utrymme för flera gruppssessioner.

Tvärvetenskap lyfts allt oftare fram som närmast ett ideal. I EU-sammanhang premieras tvärvetenskapligheten uttryckligen, och "underifrån" finns en liknande önskan om fler gränsöverskridande samarbeten. Det bekräftas dels av den entusiastiska tillströmningen till ACSIS stora konferenser om kulturstudier, dels av den SISTER-rapport som Lars Geschwind och Karin Larsson skrivit, *Om humanistisk forskning. Nutida villkor och framtida förutsättningar* (2008), och som särskilt nämner forskarnas utbredda önskan om fler möjligheter till tvärvetenskaplig samverkan men också de svårigheter denna står inför.

För svårigheter finns, av flera slag, och de ligger på en institutionell mellannivå inom fakulteterna, universiteten och de forskningsfinansierade råden och stiftelserna, där en disciplinär struktur fortfarande sätter käppar i hjulet, hur mycket man än påstår sig redan ha klarat av denna problematik. Visst kan enstaka mindre tvärvetenskapliga projektansökningar nå framgång, men särskilt för större satsningar slår de disciplinerande bromsklossarna inte sällan till. Det är exempelvis ingen slump att inget av de stora program som Riksbankens Jubileumsfond hittills beviljat anslag har en överskridande tvärvetenskaplig ansats. Antingen rör de sig inom var sin snävare fälla, genom att additivt låta språkvetare, statsvetare, ekonomer eller arkeo-

loger samverka utan att egentligen skapa något gemensamt mer än summan av de väldefinierade beståndsdelarna. Eller också låter de hierarkiskt en disciplin få underordnat bistånd av någon annan, utan att detta leder in till den mer nyskapande tvärvetenskapens gryende kunskapsfält.

Ett annat exempel rör en Göteborgsansökan 2007 om en västsvensk forskarskola i kulturstudier. Utan att ta ställning till om den förtjänade stöd eller ej är det talande att se de argument som restes mot den av de två sakkunniga bedömarna. Betygen var höga, men på några punkter gavs avgörande kritik.

En bedömare klagade över att ämnet konstvetenskap inte fanns med, och att forskarskolan genom att fokusera samtidskultur skulle negligera de historiska perspektiven, vilket gav lågt betyg för "ämneselevans". Synpunkterna är alls inte ovidkommande, men deras yttersta konsekvens är att omöjliggöra alla överskridande tvärvetenskapliga ansökningar, förutom enkla additiva eller hierarkiska samarbeten mellan ett par ämnen. För varje pool av ämnen kan man nämligen alltid finna någon riktning som råkat hamna utanför. Om detta är skäl nog att stoppa en ansökan så måste i princip *alla* ämnesområden alltid finnas med, vilket gör alla sådana försök urvattnat meningslösa. Om ansökan haft med historiker och konstvetare kunde Vetenskapsrådet ha råkat ge bedömningsuppdraget till en filosof eller en språkvetare, och vips hade man fått ett utlåtande som beklagade att dessa lika livsviktiga ämnen inte fanns representerade. Och det är påfallande att med dessa kriterier skulle till exempel det under 1960- och 70-talen så banbrytande brittiska Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) också ha avfärdats, då det också saknade konstvetare och hade "samtida" i namnet. Man kan förstå att sakkunniga värnar om sina egna ämnen, men de borde lyfta sig över egenintresset och inse vilka konsekvenser ett sådant handlande har för tvärvetenskapens möjligheter.

Den andra sakkunniga varnade för att den tvärvetenskapliga ambitionen riskerade att andra universitet inte skulle respektera forskarskolan, och menade att mötesplatser skulle reserveras för disputerade forskare och inte släppa in doktorander. Detta innebär ett totalt underkännande av den temaforskning som sedan flera årtionden bedrivs lyckosamt vid bland annat Linköpings universitet eller vid Umeå universitets genusvetenskapliga forskarskola. Anslagsgivare som inte är principiellt emot tvärvetenskap utan tvärtom påstår sig stödja den borde därför underkänna denna typ av utlåtanden och se till att vända sig till mer initierade sakkunniga.

Kulturforskare i ACSIS omfattande nätverk har likaså gång på gång drabbats av likartade svårigheter. Exempelvis tycks råden och stiftelserna ha en fäbless för att anlita statsvetare så snart en ansökan är lite mer övergripande. Det kan i vissa fall passa, men långtifrån alltid, särskilt om man då väljer en statsvetare som saknar all förståelse och kunskap om tvärvetenskapliga kulturstudier. När ACSIS sökt egna infrastruktur- och programmedel har just detta ofta hänt, med det förutsägbara resultatet att den sakkunnige skakar på huvudet och inte förstår någonting av ansökan. Samtidigt som de brobyggande initiativen varit oerhört lyckade och mött stor entusiasm ute bland landets alerta kulturforskare har det varit mödosamt att försöka skrapa ihop ens minimala basresurser. Lokal samverkan kan ibland få stöd när ett universitet vill samla sina krafter, och nationella initiativ kan backas upp om de håller sig inom vedertagna ämnesgränser. Men vill man på en gång samverka såväl nationellt som tvärvetenskapligt stöter man på dubbelt motstånd, hur bra och uppskattade aktiviteterna än är.

Exemplen kan mångfaldigas. Det finns mängder av ansökningar som fått utlåtanden där sakkunniga säger sig vara skeptiska till tvärvetenskap över huvud taget, vilket direkt bryter mot anslagsgivarnas egen policy och därför aldrig borde tillåtas få väga in i besluten. Georgina

Born berättade på senaste ACSIS-konferensen om en brittisk-amerikansk studie av hur tvärvetenskap värderas, och framhävde just evalueringsinstrumenten som det största problemet, i det att man då ofta väljer en sakkunnig från varje disciplin och dessa då aldrig blir nöjda med utfallet.¹ All tvärvetenskap har sina fiender, som tillåts få oförtjänt stort utrymme i ett bedömningsmaskineri som inte uppmärksammar tvärvetarnas särskilda villkor utan tvärtom bygger på ett nischat disciplintänkande.

Jag tror det vore bra om förslagsvis Vetenskapsrådet tog sitt ansvar och utformade en manual med riktlinjer för hur tvärvetenskap bör bedömas, i stil med hur genusforskningen lyckats få igenom vissa vettiga kriterier. Den konstnärliga forskningen reser ju också särskilda krav, men varför inte passa på och gör en systematisk och generell modell för hur gränsöverskridande forskning bör bedömas. Där bör man då bland annat ta hänsyn till följande punkter.

- Samtliga inblandade bedömare bör principiellt erkänna att *det är legitimt med flera olika typer av tvärvetenskap*: samverkande kombinat av enstaka ämnen, stora nätverk av många riktningar, eller innovativt överskridande transdisciplinär hybridforskning. Det finns inte bara en enda idealmodell som måste följas.
- Tvärvetenskap bör därtill också få prövas *på alla nivåer*, om än i olika utformning: postdoktoral forskning, forskarutbildningar, mastersprogram och även grundutbildningsprogram.
- Varje bedömare måste ha sakkunskap inom något eller helst några av de aktuella *ingående ämnesfälten* i en viss ansökan. Att välja bedömare från andra än dessa dömer nämligen sannolikt ut ansökan på förhand.
- Varje bedömare måste därtill ha god egen *tvärvetenskaplig erfarenhet*, och helst då av olika typer av gränsöverskridanden. Att välja enbart monodisciplinärt meriterade experter – även om de sammantagna täcker in flera av de ingående delfälten – leder förutsägbart till avslag.

Dessa och andra angelägna frågor diskuteras långt mer mångsidigt i det kommande numret av *Kulturella Perspektiv*. För att utveckla problematiken ska på detta seminarium två mycket erfarna forskningsledare inleda med att presentera sina perspektiv på att värdera tvärvetenskap.

Kajsa Ellegård är sedan tio år professor vid Tema teknik och social förändring här vid LiU; kulturgeograf, med intresse för tidsgeografi och vardagsliv. Hon har i sin grundexamen också statskunskap, företagsekonomi, nationalekonomi och sociologi.

Dan Brändström är ordförande i ACSIS styrelse och ansvarig för den viktiga RUT2-utredningen om universitetens resurstilldelning. Han var tidigare VD för Riksbankens Jubileumsfond och har en synnerligen bred ämnesöverblick utifrån en statsvetenskaplig grund.

¹ Se även Andrew Barry, Georgina Born & Gisa Weszkalnys (2008): "Logics of interdisciplinarity", *Economy and Society*, 37:1.